

TÜRK İLİM ÂLEMİNDE DÖRT BÜYÜK KAYIPTAN İKİSİ

Prof. İsmâil Hakkı UZUNÇARŞILIOĞLU

T. T. Kurumu Âzasından Balıkesir Meb'usu

1940 senesi Türk ilim âlemi için bir felâketle başladı, şubat ve mart aylarında biribiri ardından dört büyük ilim ve fikir adamımızı daha kaybettik; sırasıyla Ahmed Tevhid, Hüseyin zâde Ali, Besim Ömer, İsmail Sâib. Ben bunlardan yalnız ikisinden, üstad Ahmed Tevhid ile üstat İsmail Sâib Sencer'den kısaca bahsedeceğim.

ÜSTAD A. TEVHİD

Erzincan'lı eski bir Türk âilesine mensup olan Bay Ahmed Tevhid 1284 de Erzurum da doğmuştur. Babası Yusuf Ziya Bey o tarihte Erzurum Mektubcısı idi. Üstad A. Tevhid, millî tarih ve nümizmatik tetkikleriyle gerek bizde ve gerek Avrupa'da tanınmış kıymetli mütehasıslardandı. Galatasaray Sultanîsinden mezun olmuş, uzun zaman Hariciye Nezaretinde bulunmuş ve nihayet Maarif Vekâleti Umum Müfettişliğinden tekaüt olduktan sonra bu sene şubat ayında vefat ederek Bakırköy'ünde âile kabristanına defnedilmiştir. Münzveî bir hayat geçiren üstadın tabutu maalesef pek mahdut bir azlıkla ebedî mahalline nakledilmiştir. Bizde ötedenberi ilim ve fikir adamlarına karşı gösterilen lâkaydî nazarı dikkate alınacak olursa üstat Ahmed Tevhidin böyle bir ekaliyetle kaldırılmasını tabîi görmek lâzımgelir.

Bay Ahmed Tevhid Meşrutiyetin ilânından evvel ve sonra ta vefatından üç, dört sene evveline gelinceye kadar yarım asra yakın bir zaman millî tarihimiz için çalışmış, eser ve kıymetli mekaleler yazmış ve kendisinden sonra da nümizmatik müstesna olmak üzere beş, altı kişi de yetiştirmiştir. Meskûkât hususunda da hiçbir maddî menfaat düşünmiyerek talebe yetiştirmek arzusunu göstermiş ise de Müze idâresi her nedense buna yanaşmamıştır. Bunun için İslâmî sikkeler hakkında dünyâca tanınmış olan bu âlimin yeri bugün tamamen boş kalmıştır.

Bay Ahmed Tevhid'in meskûkât hususunda yazmış olduğu (Meskûkatı kadimeî İslâmiye kataloğu) nun dörüncü kısmı bugün Türk ve İslâm tarihleriyle meşgul olanların her zaman mürâceat ettikleri en kıymetli eserlerdendir. Merhum, İslâmî sikkeleri tetkik hususunda okadar meleke ve mümârese peyda etmişti ki eline aldığı bir paranın yazısını derhal okur, kalp olup olmadığını anlar, hattâ yazısı silik sikkelerin kimlere âit olduklarını isabetli olarak tesbit ederdi. Gerek yazılarında ve gerek sikkelerde verdiği hükümlerde hemen hemen hiç yanılmamış gibidir. Bir defa yaptığı bir yanlışlığı her zaman esefle yad etmiştir ki oda, Sinop'ta hükümet süren Pervâne oğullarından Gazi Çelebi bin Mes'ud'u, tarihlerin mütaleasına istinat ederek son Selçuk Hükümdarı Gıyasüddin Mes'ud'un oğlu zannetmesidir. Gazi Çelebi'nin, Pervâne oğullarından olduğunu ilk defa merhum Amasya'lı Bay Hüseyin Hüsmeddin meydana çıkararak isbat etmişti. İşte, Ahmed Tevhid, bu hatasını hayatının sonuna kadar tekrarlamıştır; bu fıkra üstadın tetkiklerinde ne derece ince düşündüğünü gösteren kâfi bir misaldir.

Merhum üstadımız ile büyük harp içinde tanışmıştım. Kendilerine sorduğum birçok tarihî suallerime vesika ve membalarıyla beraber ^{ممنوع} mukni cevaplar vermiş kendi notlarından ve tetkiklerinden istifademî temin etmişti. Her bir müracaati memnuniyetle karşıladı; yazdığım tarihî yazılar hakkında mütaleasını alır ve derin tetebbüden istifade eylerdim. Bilgisini hiç kimseden esirgemiyen üstat, millî tarih, memleket malıdır, saklamak, söylememek hiyanet olur ve adam yetişmesine mani teşkil eder derdi.

Üstat Ahmed Tevhid'in Maarif Vekâleti Umum Müfettişi iken tarihî eserler hakkında Maarif Vekâletine verdiği kıymetli raporlardan başka en değerli tetkikleri Osmanlı ve Türk Tarih Encümeni mecmualarında neşredilmiştir. Bu makalelerin isimleri şunlardır:

1 — Rum Selçukî devletinin inkıraziyle teşekkül eden Tavâifi Mülûk ملوك طوائف 2 — Hünernâme 3 — Sinop'ta Pervâne zâdeler 4 — Sinop'ta Gazi Çelebi ve Kastamonı'da Hüsameddin Çoban Bey âilesi 5 — Kastamonı ve Sinop'ta İsfendiyar oğulları veyahut Kızıl Ahmetli'ler 6 — Gazi Çelebinin سنک مزاری sengi mezârı ve İsfendiyar oğullarından İbrahim bin Süleyman'ın Sinop'taki camii - Gerdibolu [Gerede] 7 — Kütahya'da Germiyan Beyleri 8 — Karahisarısahib'te Sahib Atâ oğulları ve Balıkesir'de Karesi oğulları 9 — Saruhan oğulları Ve Aydın oğulları 10 — Menteşe Oğulları 11 — Denizli [Lâdik] Emâreti 12 — Sisam beyleri 13 — Bursa da Umurbey Camii kitâbesi 14 — Selçuk Hatun Sultan 15 — İlk altı padişahımızın Bursada kâin türbeleri 16 — Yıldırım Sultan

Bayezid Han devrinde Mısır'a sefâretle gönderilen Sefersah'ın vefatı 17 — Mentеше oğullarından Ahmed Gazi Beyin hayrâtı ve kitâbeleri 18 — Ankara Ahileri 19 — Ahmed Aziz Paşa 20 — Beni ارتنا Eretna 21 — Kadı Bürhaneddin Ahmed [yedi uzun makale] 22 — Rurs'ada en eski kitâbe 23 — Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed Hanı evvelin kerimelerinden Hafsa Sultan namına bir kitâbe ve Sultan Murad'ı sâni namına diğeri bir kitâbe 24 — Akşehir'de Rumeli Fatihî Şehzâde Süleyman Paşanın kerimesi mezarı 25 — Hünernâme مرنامه 26 — Antalya kitâbelerine dâir 27 — Antalya سور surları kitâbeleri 28 — Konya Müzesinde iki kitâbe 29 — Şeyhînin zeyli اثر اهل الحقائق : اثر تكلمة الشفايق في حق اهل الحقائق عصمت افندی Tekmile tüşsekayık fi hakkı ehlülhakayık [eseri İsmet Efendi : dört makale] 30 — Sahib Atâ oğullarından Ahmed 31 — Hasırcı zâde Hafız Mehmed Ağa.

Bunlardan başka yine merhumun, Yusuf Ziya Beyle beraber نسوی Nesevi'nin Celâlüddini Mengübertî isimli eserinin bir kısım tercemeleri de aynı mecmuada [sene 7 ve 8] intişar etmiştir.

1910 dan 1926 senesi ikinci teşrinine kadar on altı senesinin on üç senesi (Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası) ve diğeri üç senesi de (Türk Tarih Encümeni Mecmuası) ismini altında 95 fasikül olarak neşredilen mecmuanın yarı nüshasından fazlasında merhumun yukardaki kıymetli yazıları çıkmıştır: bu mecmuada neşrolunan 249 makalenin beşte biri üstad Ahmed Tevhid'indir ki bu rakam ve miktar. üstadın millî tarihe yaptığı hizmeti gösteren bâriz bir nümunedir.

Arapça, farsça ve fransızca'yı pek iyi bilen merhum eserlerden istifade edecek kadar da İngilizce'ye vâkıf bulunuyorlardı. Tarihi mâkaleleri bugün Türk tarihinin en isabetli me hazlarından bulunmakta ve her zaman istifade olunmaktadır.

Bay Ahmed Tevhid'in eserleri ve şahsiyeti hakkında ayrıca bir kitab yazılması lâzımdır. Merhum hakkında yapılacak neşriyata Belleten sayfaları açıktır:

